

Н. Ю. Цибульник, кандидат юридичних наук,
доцент, здобувач,
Науково-дослідний інститут публічного права

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ЮРИДИЧНОГО СКЛАДУ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ БЕЗПЕКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА

У статті проаналізовано окремі аспекти визначення юридичного складу адміністративного правопорушення безпекового законодавства. Зазначено, що специфіка адміністративних правопорушень безпекового законодавства якісно відображається в складі правопорушення та залежить від обраного підходу до розуміння адміністративного правопорушення та впливу особливостей, яких опосередковано сферою безпекових відносин.

Виокремлено загальні ознаки, які притаманні складам адміністративних правопорушень безпекового законодавства, зокрема: 1) об'єктивна сторона виражена в вчиненні суспільно небезпечного діяння; 2) діяння має прояв у протиправній дії чи бездіяльності; 3) суб'єктивна сторона виражена певною формою вини (умислу або необережності) дією чи бездіяльністю; 4) об'єкт посягання знаходяться під охороною адміністративного законодавства тощо.

Встановлено, що об'єктом адміністративних правопорушень, які порушують безпекове законодавство, можуть слугувати різного виду суспільні відносини незалежно від їх видової приналежності до безпекових правовідносин. При цьому, ідентифікація правопорушення як такого, що порушує безпекове законодавство, відбуватиметься, якщо хоча б одна з ознак складу правопорушення пов'язана з порушенням безпекового законодавства. Запропоновано внесення змін до законодавства про адміністративні правопорушення, що стосуються: а) визначення ознак загального об'єкту адміністративних проступків; б) встановлення відповідності категоріального апарату деліктного законодавства до положень чинних нормативно-правових актів; в) удосконалення положень КУпАП шляхом виокремлення в якості обов'язкової ознаки складів правопорушень, що посягають на безпекове законодавство – кваліфікуючу ознаку вчинення правопорушення в умовах особливого періоду.

Виокремлено специфічні ознаки складів військових проступків як різновиду адміністративних правопорушень, що порушують безпекове законодавство: суб'єкт вчинення правопорушення завжди спеціальний; при встановленні фактичних обставин справи значення мають не лише положення законодавства, але й акти індивідуальної дії та документи, що супроводжують несення військової служби; склади такого виду адміністративних правопорушень переважно є формальними.

Ключові слова: адміністративне правопорушення, склад адміністративного правопорушення, сектор безпеки, національна безпека, суб'єкт правопорушення.

N. Yu. Tsybulnyk. Some issues of determining the legal composition of an administrative offense of security legislation

The article analyzes certain aspects of determining the legal composition of an administrative offense of security legislation. It was determined that. It is noted that the specificity of administrative offenses of security legislation is qualitatively reflected in the composition of the offense and depends on the chosen approach to understanding the administrative offense and the influence of features mediated by the sphere of security relations

The general characteristics inherent in the composition of administrative offenses of the security legislation have been singled out: 1) the objective side is expressed in the commission of a socially dangerous act; 2) the act manifests itself in illegal action or inaction; 3) the subjective side is expressed by a certain form of guilt (intention or carelessness) by action or inaction; 4) the object of encroachment is protected by administrative legislation etc.

It has been established that the object of administrative offenses that violate security legislation can be various types of public relations, regardless of their type of security legal relations. At the same time, identification of the offense as violating security legislation will occur if at least one of the signs of the offense is related to the violation of security legislation. Amendments to the legislation on administrative offenses are proposed, concerning: a) defining the characteristics of the general object of administrative offenses; b) establishing the conformity of the categorical apparatus of tort legislation with the provisions of current regulatory legal acts; c) improvement of the provisions of the Code of Administrative Offenses by distinguishing as a mandatory feature of offenses that encroach on security legislation - a qualifying feature of the commission of an offense under the conditions of a special period.

Specific features of military misdemeanors as a type of administrative offenses that violate security legislation are identified: the subject of the offense is always special; when establishing the actual circumstances of the case, not only the provisions of the legislation, but also acts of individual action and documents are important. accompanying military service; the composition of this type of administrative offense is mostly formal.

Key words: administrative offense, composition of administrative offense, security sector, national security, subject of offense.

Постановка проблеми. Притягнення до адміністративної відповідальності можливе лише тоді, коли фактичне вчинення особою адміністративного проступку, закріпленого Кодексом України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), підтверджено рішенням уповноваженого суб'єкта. Одним з обов'язкових елементів ідентифікації факту вчинення конкретного адміністративного правопорушення є встановлення складу правопорушення. Ця умова стосується інституту адміністративної відповідальності в цілому, включаючи адміністративної відповідальності за порушення безпекового законодавства. Відсутність окремої глави КУпАП, яку присвячено порушенням законодавства в секторі безпеки, відвертає увагу від наявності спільних та визначальних характеристик, які притаманні складу адміністративного правопорушення. Означене підтверджує потребу доктринального аналізу чинного законодавства в секторі безпеки в частині адміністративної відповідальності. Крім того, дослідження ознак, які є детермінуючими для складів адміністративних правопорушень у секторі безпеки, сприятиме удосконаленню як нормотворчої, так і правозастосовної діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика визначення загально-прикладних питань сектору безпеки на певному етапі формувала об'єкт наукових розвідок таких вчених, як: О.М. Бандурка, Ю.П. Битяк, Р.А. Калюжний, В.А. Ліпкан, Ю.В.Мех, В.Я.Настюк, Р.В.Шаповал та інших. Визначенням теоретичних засад адміністративної відповідальності займалися такі науковці: В.Б. Авер'янов, О.Г. Бондар, М.Ю. Віхляєв, В.М. Гарашук, Т.О. Губанова, С.В. Ківалов, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко, Є.В. Курінний, О.С. Лагода, І.М. Лазарєв, Д.В. Лученко, Р.С. Мельник, О.І. Миколенко. Примітним є те, що поєднання питань впорядкування притягнення до адміністративної відповідальності та порушень в секторі безпеки, комплексно майже не розглядалось. Тому, **метою статті** є дослідження окремих аспектів визначення юридичного складу адміністративного правопорушення безпекового законодавства.

Виклад основного матеріалу. Адміністративне правопорушення нормативно визначено ст. 9 КУпАП як «...протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність» [1]. Слід погодитись з висновками В.К. Колпакова, яким обґрунтовано, що адміністративне правопорушення необхідно розуміти як порушення законодавства, що характеризується суспільною шкідливістю та не є суспільно небезпечним [2, с. 25]. Наприклад, Т.О. Коломоєць встановлено, що адміністративний проступок порушує правову норму, яка приймається для захисту певних юридичних відносин, отже, має суспільно небезпечний характер, хоча і менший, ніж у злочині (скоріше суспільно шкідливий), і є підставою для реакції з боку держави у вигляді каральних засобів впливу [3, с. 91]. Зазначена ознака є об'єктивно-суб'єктивною категорією, що вказує на характер і ступінь протиправного діяння. Отже, суспільна шкідливість є характерною для адміністративних правопорушень безпекового законодавства, що відрізнятиме їх від злочинів, що посягають на національну безпеку.

Специфіка адміністративних правопорушень безпекового законодавства якісно відображається в складі правопорушення та залежить від обраного підходу до розуміння адміністративного правопорушення та впливу особливостей, яких опосередковано сферою безпекових відносин. Складом адміністративного правопорушення є сукупність нормативно встановлених ознак, за наявності яких суспільно небезпечне діяння підпадатиме під дію КУпАП. До таких ознак відносяться: об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт та суб'єктивна сторона [4]. При детермінації будь-якого складу адміністративного правопорушення, включаючи правопорушення безпекового законодавства, слід враховувати що:

об'єктом адміністративного правопорушення є суспільні відносини, які регулюються нормами різних галузей права і охороняються нормами адміністративного права;

предметом адміністративного правопорушення є конкретні об'єкти матеріального світу (речі), щодо яких вчинено проступок (наприклад, транспортні засоби, наркотичні засоби тощо);

об'єктивною стороною є система передбачених нормами адміністративного права ознак, які характеризують зовнішню сторону адміністративного проступку. До обов'язкових ознак об'єктивної сторони, в залежності від нормативно закріпленого складу адміністративного правопорушення, можна віднести: а) протиправне діяння, вчинене у формі дії чи бездіяльності; б) негативні наслідки від вчиненого діяння; в) зв'язок між діянням та шкідливими наслідками. До додаткових ознак об'єктивної сторони відносяться: місце, час, спосіб, обстановка, знаряддя вчинення проступку тощо;

суб'єктом адміністративного проступку є особа, яка його скоїла і на яку може бути накладено адміністративне стягнення. Для набуття загального статусу суб'єкта адміністративного проступку, особа має досягти 16-річного віку та бути осудною, а спеціального статусу – має володіти додатковими ознаками тощо.

суб'єктивна сторона характеризує внутрішню сторону адміністративного проступку та виражається у обов'язковій ознаці – формі вини (умисел чи необережність) та факультативних ознаках – меті (віддзеркалює бажані наслідки, яких прагне досягти особа при скоєнні проступку) та мотиву (причини, що спонукає особу до вчинення протиправного діяння) [5; 6; 7].

Загальноприйнятим є наукове розрізнення ознак складів адміністративного правопорушення таким чином: а) загальні (це такі, які притаманні всім складам); родові (це такі, які властиві групі складів правопорушення); конкретні (характеризують окремо кожен склад правопорушення) [5, с. 221]. Таким чином, до

загальних ознак, яких притаманно складам адміністративних правопорушень безпекового законодавства, віднесемо: 1) об'єктивна сторона виражена в вчиненні суспільно небезпечного діяння; 2) діяння має прояв у протиправній дії чи бездіяльності; 3) суб'єктивна сторона виражена певною формою вини (умислу або необережності) дією чи бездіяльністю; 4) об'єкт посягання знаходяться під охороною адміністративного законодавства; 5) являється фактичною підставою для притягнення до адміністративної відповідальності тощо.

Для встановлення родових ознак адміністративних правопорушень безпекового законодавства, доцільним є аналіз окремих складів цього виду протиправних діянь. Наприклад, правопорушення у вигляді використання засобів зв'язку з метою, що суперечить інтересам держави, з метою порушення громадського порядку та посягання на честь і гідність громадян (ст. 148³ КУпАП) [1] характеризується таким ознаками.

1. Загальним об'єктом цього правопорушення виступатимуть суспільні відносини щодо забезпечення конституційного ладу України, встановленого правопорядку, зміцнення законності, запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі точного і неухильного додержання Конституції і законів України, поваги до прав, честі і гідності інших громадян, до правил співжиття, сумлінного виконання своїх обов'язків, відповідальності перед суспільством. Зазначимо, що в ст. 1 КУпАП використовується словосполучення «конституційного ладу», а в Законі України «Про національну безпеку» – «демократичного конституційного ладу» [8]. Не акцентуючи увагу на порівняльній характеристиці цих понять, запропонуємо внесення змін до КУпАП ст. 1 в частині використання словосполучення «демократичний конституційний лад». Родовим об'єктом цього правопорушення виступатимуть суспільні відносини в галузі шляхового господарства та зв'язку. Безпосереднім об'єктом є суспільні відносини в сфері забезпечення належного використання засобів зв'язку. Таким чином, об'єктом цього правопорушення не виступатимуть суспільні відносини, що прямо порушують безпекове законодавство.

2. Об'єктивна сторона правопорушення виражатиметься в протиправному діянні – використанні засобів зв'язку. Предметом правопорушення виступатимуть засоби зв'язку – технічне обладнання, що використовується для організації зв'язку [9]. Для деталізації ознак діяння, що підпадає під порушення використання засобів зв'язку необхідним є звернення уваги до законодавства, яким врегульовано порядок використання засобів зв'язку. Проте, Закон України «Про зв'язок» втратив чинність, а чинний Закон України «Про електронні комунікації» використовує термін «технічні засоби електронних комунікацій» [10]. Доцільним видається перегляд положень статей КУпАП, які в частині визначення правопорушень, що стосуються законності використання засобів зв'язку не корелюють з нормативними змінами в означеній сфері суспільних відносин.

3. Суб'єктивна сторона правопорушення характеризується прямим умислом, а також метою, що полягає у бажанні настання шкідливих наслідків для інтересів держави, громадського порядку, а також честі і гідності громадян. Саме цей елемент адміністративного правопорушення спричиняє його віднесення до тих, що порушують безпекове законодавство. Зробимо висновок, що об'єктом адміністративних правопорушень можуть слугувати різного виду суспільні відносини незалежно від їх видової приналежності до безпекових правовідносин. При цьому, ідентифікація правопорушення як такого, що порушує безпекове законодавство може відбуватиметься, якщо хоча б одна з ознак складу правопорушення, пов'язана з порушенням безпекового законодавства.

Кваліфікуючих ознак для цього виду правопорушень не має. Доцільним є доповнення ст. 148³ КУпАП ч. 2 такого змісту: «Діяння, передбачене частиною першою цієї статті, вчинене в умовах особливого періоду, – тягне за собою накладення штрафу від однієї до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян». Крім того, такий напрям реформування адміністративного деліктного законодавства має бути універсальним для будь-якого правопорушення безпекового законодавства. Тобто, необхідним є удосконалення положень КУпАП шляхом виокремлення в якості обов'язкової ознаки складів правопорушень, що посягають на безпекове законодавство – кваліфікуючої ознаки вчинення правопорушення в умовах особливого періоду.

Іншим прикладом, який дозволить виокремити специфіку складів адміністративних правопорушень, що порушує безпекове законодавство може слугувати проступок, передбачений ст. 172¹⁷ КУпАП «Порушення правил несення бойового чергування» [1]. Ознаками складу цього правопорушення виступатимуть такі.

1. Родовим об'єктом є належні військові відносини, а безпосереднім – суспільні відносини, що складаються під час бойового чергування (бойової служби).

2. Об'єктивна сторона цього правопорушення полягає у протиправному діянні – порушенні правил несення бойового чергування (бойової служби). Фактично формулювання «для своєчасного виявлення і відбиття раптового нападу на Україну або для захисту та безпеки України» засвідчує функціональне призначення бойового чергування т бойової служби в цілому. Варіативність дій та бездіяльностей, що охоплює порушення порядку бойового чергування міститься у спеціальному законодавстві, наприклад Законах України «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України» [11], «Про Статут гарнізонної та вартової служби Збройних Сил України» [12]. Виходячи з того, що бойове чергування організовується командиром військової частини, який відповідає за виконання завдань черговими силами і засобами, прикладом протиправних діянь можуть бути: передання будь-кому, хоча б тимчасово, без дозволу командира чергових сил

і засобів виконання обов'язків несення бойового чергування; відволікання, виконання справ, не пов'язаних з виконанням обов'язків несення бойового чергування; самовільне залишення бойовий посту чи іншого місця несення бойового чергування; виконання роботи, яка призводить до зниження бойової готовності озброєння, бойової та іншої техніки тощо (п. 340 Закону України «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України») [11]. Приходимо до висновку, що: а) вичерпного переліку діянь, що можуть бути інкриміновані як порушення порядку бойового чергування не має; б) для встановлення складу правопорушень в секторі безпеки, необхідно використовувати військове законодавство.

3. До обов'язкових ознак об'єктивної сторони цього правопорушення відноситься час як період виконання бойового завдання черговими силами і засобами, призначеними від військових частин, а у випадку застосування кваліфікуючої ознаки – особливий період.

4. Спеціальний суб'єкт правопорушення – військовий, що відповідно до наказу командира військової частини заступив на бойове чергування. Як свідчить судова практика, наказу про заступлення на бойове чергування може бути недостатнім. Наприклад, у справі № 504/3998/18 про притягнення до відповідальності особи за правопорушення, передбачені ст. ст. 172⁻¹⁷ КУпАП в якості доказу використано дані з журналу бойового чергування (дані щодо обвинуваченого в такому журналі були відсутні, хоча наказ про призначення на бойове чергування був), а також показання свідків про те, що особі не було видано зброю, що є також підставою для визнання особи як такої, що не може виконувати бойове чергування [13].

Отже зазначимо, що військові правопорушення як різновид адміністративних проступків, що порушують безпекове законодавство характеризуються специфікою складу: суб'єкт вчинення правопорушення завжди спеціальний; при встановленні фактичних обставин справи значення мають не лише положення законодавства, але й акти індивідуальної дії та документи. що супроводжують несення військової служби; склади такого виду адміністративних правопорушень переважно є формальними, тобто для притягнення до відповідальності настання негативних наслідків є необов'язковим.

В якості прикладу розглянемо адміністративний проступок, що порушує фінансову безпеку держави як складову національної безпеки. Йдеться про правопорушення, якого передбачено ст. 162⁻¹. «Порушення порядку здійснення валютних операцій», склад якого характеризується такими ознаками: 1) родовим об'єктом є суспільні відносини в сфері фінансової діяльності, а безпосереднім – суспільні відносини щодо належного порядку здійснення валютних операцій; 2) об'єктивна сторона виражена в протиправному діянні – порушенні порядку здійснення валютних операцій, що деталізовано Законом України «Про валюту і валютні операції» [14]; 3) суб'єктивна сторона може бути у формі умислу чи необережності; 4) суб'єкт проступку є спеціальним – посадова особа юридичних осіб (крім уповноважених установ) або громадянин – суб'єкт підприємницької діяльності [1]. Отже, станом на теперішній час є відсутня єдина адаптована модель щодо специфічних ознак для кожного зі складів адміністративних правопорушень, які є різними на протигагу кримінальним правопорушенням.

Висновки та перспективи. Специфічними ознаками складів адміністративних правопорушень, що порушують безпекове законодавство є: 1) ідентифікація правопорушення як такого, що порушує безпекове законодавство може відбуватиметься, якщо хоча б одна з ознак складу правопорушення, пов'язана з порушенням безпекового законодавства; 2) обов'язковою кваліфікуючою ознакою має бути вчинення в умовах особливого періоду; 3) деталізація ознак об'єктивної сторони міститься в профільному законодавстві; 4) суб'єкт переважно спеціальний, а склад – формальним. Доцільним є подальше дослідження окремих груп адміністративних правопорушень, які порушують безпекове законодавство.

Список використаних джерел:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/card6#Public>
2. Колпаков В.К. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право): навч. посібник. К. : Юрінком Інтер, 2008. 256 с.
3. Коломоєць Т.О. Адміністративний штраф: матеріальні і процесуально-правові характеристики. *Право України*. 1999. № 8. С. 90–92.
4. Ківалов С.В. Адміністративне право: навчально-методичний посібник (для здобувачів вищої освіти денної форми навчання). Одеса: Фенікс, 2019. 136 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/12119>.
5. Кириленко Є.В. Поняття та склад адміністративних правопорушень: запрошення до дискусії. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 3. С. 219–221.
6. Герасименко О.О. Загальний об'єкт адміністративних правопорушень у сфері інтелектуальної власності. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2022. Вип. 2. С. 71–74.
7. Колпаков В.К. Адміністративно-деліктна законотворчість: поняття і функції. *Право України*. 2002. № 6. С. 25–31.
8. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

9. Про зв'язок: Закон України від 16.05.1995 р. № 160. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160/95-%D0%B2%D1%80#Text> (втрата чинності від 23.12.2003 р.).

10. Про електронні комунікації: Закон України від 16.12.2020 р. № 1089. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text>

11. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України: Закон України від 24.09.1999 р. № 548. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-14?find=1&text=%D0%B1%D0%BE%D0%B9%D0%BE%D0%B2%D0%B5+%D1%87%D0%B5%D1%80%D0%B3%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F+#w1_1

12. Про Статут гарнізонної та вартової служби Збройних Сил України: Закон України від 24.03.1999 р. № 550. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/550-14?new=1&find=1&text=%D0%B1%D0%BE%D0%B9%D0%BE%D0%B2%D0%B5+%D1%87%D0%B5%D1%80%D0%B3%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F+#w1_1

13. Постанова Комінтернівського районного суду Одеської області у справі 504/3998/18 від 29.01.2019 р. № 3/504/59/19. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/79495061>

14. Про валюту і валютні операції: Закон України від 21.06.2018 р. № 2473. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19#n40>